

א. כן מבואר ממה שאמר בגמרא לעיל שצרת אשת אחיו שלא היה בעולמו בזיקה, למאן דאמר יש זיקה – חולצת. וכן נקטו הפוסקים (ע' ריא"ז, מ"מ ו, יח; תשו"ע קעג, יב). וכן מבואר ברפ"ג ועוד. הרי שאעפ"י שיש זיקה, אינה כצרת ערוה ממש להיפטר מהחליצה.

ב. יש מדייקים מאריכות לשון הנמוקי-יוסף שנקט זיקה דאורייתא (וכן משמע מכמה ראשונים. ע' בסיכומים), כי אם זיקה דרבנן (ע' להלן כז: כת: וברמב"ן וברשב"א שם) הלא היה לו לומר בפשיטות שכיון שאינה אלא מדרבנן, ודאי תופשים קידושין באחותה. אלא שקשה על כך מהמשך דברי הנמוקי-יוסף שמבואר שזיקה דרבנן. ונראה שאין זיקה מדאורייתא אלא אם לבסוף כנס היבם, או נידונית הזיקה כתחילת היבום, אבל אם לבסוף לא כנס אין זיקה אלא מדרבנן, ובוה מתורצים כמה קושיות (עפ"י חדושי הגר"ט יב). ויש להעיר מדברי המאירי לעיל ח. (ד"ה ותירץ) שנראה לכאורה שנקט זיקה דאורייתא גם אם לבסוף לא כנס. ועע"ש במהרש"א.

וע"ע בגדרי זיקה דאורייתא ודרבנן, בחדושי ר' שמואל יבמות יד, ג עמ' ריה; אבי עזרי יבום ו, יח.

– בטעם הדין שצריך להמתין עד שייבם אחיו או יחלוץ, והלא בדין הוא שהקידושין יפקיעו את זיקת אחותה – יש מהאחרונים שכתבו מפני שעד שלא קידש היתה אחותה זקוקה לו וזו אסורה עליו משום אחות זקוקתו, אם כן גם כשמקדשה ומנתק בכך את זיקת אחותה, הרי זה דומה למגרש את אשתו שעדיין אסור באחותה אעפ"י שהקשר ביניהם נותק, הלכך רק ע"י יבום אחותה או חליצתה שנעקרה הזיקה מעיקרא, מותרת לו (עפ"י לבוש מרדכי יז; אמרי משה ז).

וצ"ב ליישב טעם זה עם שיטת התוס' (כג) והרשב"א והרא"ש שכשנשא נעקרה הזיקה לגמרי ומותר לקיימה בלא המתנה (כן העירו באנצ. תלמודית כרך יב עמ' שמא). ולשיטה זו צריך לומר שאין זה דומה לגירושין לאסור את האחות, אם מפני שזיקה אינה אלא מדרבנן או יש לחלק בין הפקעת האישות של אשתו, שאין די בכך להתיר אחותה שעדיין בכלל 'לצורר' הוא, ובין הפקעת הקשר של אחותה שמועיל להתיר את אשתו.

'אלא אשת אחיו שלא היה בעולמו לרבי שמעון היכי משכחת לה, בחד אחא ומית ונולד לו אח, אי נמי בתרי ולא יבם ולא מית...' אם תאמר הלא טעמו של רבי שמעון משום זיקה ככנוסה, ואם כן מדוע בשני אחים ולא יבם ולא מת אוסר רבי שמעון, הלא מכל מקום פקעה זיקת הראשון מפני שהיא ככנוסה לאח אחר? – פירש הרמב"ן שכל שלא מת אי אפשר לומר זיקה ככנוסה לזה החי, שאם כן הלא היא כאשת אחיו החי וכיצד היא מותרת לאח אחר – אלא כך הוא הדין לרבי שמעון שכל שהאחים בחיים וקדם אחד וייבם פקעה לה זיקה [למפרע. עריטב"א] מאותם שלא רצו לייבם, אבל אם מת אחד מהם, כיון שאילו היה חי שמא היה מייבם, רואים אותה כאילו היא כנוסה לו משעת נפילה. (ועע"ש וברשב"א).

ולפי מה שנוקטים עתה שאם מת השני אפילו בלא שייבם – מותרת לאח הנולד, מה ששנה ברישא 'נולד ואחר כך ייבם' להשמיענו כחו של רבי שמעון, יכול היה להשמיענו אפילו כשלא ייבם מותרת לר"ש, אלא אגב סיפא 'יבם ואח"כ נולד' אמר 'נולד ואח"כ יבם' וסבר שממילא משתמע גם כשלא ייבם, שטעם אחד הוא לשניהם (עפ"י רמב"ן ועוד).

דף יט

זעוד תניא רבי שמעון פוטר בשתייהן מן החליצה ומן הייבום שנאמר ואשה אל אחתה לא תקח לצרר בשעה שנעשו צרות זו לזו לא יהא לך ליקוחין אפילו באחת מהן. אלא אמר רב אשי: אי

דנפול בזה אחר זה הכי נמי, הכא במאי עסקינן דנפול בבת אחת. הקשה הגאון רבי אלחנן וסרמן (קובץ הערות כה) הלא כלל הוא בידינו כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, ואם כן למאן דאמר זיקה ככנוסה מדוע צריך לימוד מיוחד שאין לו ליקוחין באחת משתי אחיות, הלא הוא כמקדש שתי אחיות כאחת. ובשלמא לדעת התוס' (בבכורות ט) אין אמור כלל זה בקדושה הבאה מאליה, אבל בתוס' הרי"ד (בקדושין פ:) נראה שחולק על כך, ולשיטתו קשה.

ויש לישב שהרי"ד הולך לטעמו שחידש כאן [ואפשר שקושיא זו עצמה היא שהכריחתי לומר כן] שאף אם זיקה ככנוסה, תופשים קידושין באחות זקוקתו, ואם כן לפי שיטתו זו הלא ישנן בזה אחר זה (עפ"י בית ישי מא בהערה).

וע"ש בבאור דברי הרי"ד, כיצד יתכן שקדושין תופשים באחותה והלא מבואר בסוגיא שאם זיקה ככנוסה, אחותה פטורה מן החליצה ומן היבום, שנחשבת ערוה גמורה – ופירש שאי-תפישת קדושין בעריות אינו נובע מהאיסור [אלא סיבה אחת היא הגורמת לאיסור ולא-תפישת הקדושין – מה שהיא שאר-בשר. ועע"ש סי' מב. וע"ע במובא לעיל ג:], מעתה יש לומר שדין תפישת קדושין באחות-אשה תלוי בשם 'לקיחה' של אשה ואחותה, כלשון הכתוב 'אשה אל אחתה לא תקח', הלכך בזיקה אעפ"י שנידונית ככנוסה, אך לא היה בה מעשה ליקוחין אלא אשה הקנו לו מן השמים, לכך שייך תפישת קדושין אעפ"י שהיא 'ערוה' לגביו.

(ע"ב) רבי שמעון אומר ביאתה או חליצתה של אחת מהן (כצ"ל) פוטרת צרתה. פירוש, יש אחת מהן שביאתה או חליצתה פוטרת צרתה. ואם 'חליץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרה' – והוא הדין אם בא עליה אלא משום שאסור הדבר לכך אמר 'חליץ' (רמב"ן).

מבואר בגמרא שאם נוקטים שמאמר קונה (קנין גמור לפרש"י), כשנולד האח לאחר המאמר הרי זה כנולד לאחר יבום ומותרת לו לרבי שמעון. ויש להקשות הלא אף אם נחשיבנה כאשתו גמורה של עושה המאמר הלא עדיין מצות יבום מוטלת עליו (וערמב"ן כט:), וכל שזקוקה ליבום אינה נחשבת כלפי הנולד 'בא ומצאה בהיתר'. [שהרי בעצם איסור אשת-אח פוקע בכל יבום מיד במיתת האח, בשעה שנפלת ליבום (כן מוכח מדין יבם קטן להלן קיא, שמתר ביבמתו אעפ"י שעדיין אין בו מצות יבום. וכן יש להוכיח מדין מעוברת כר"פ החולק), ואם כן כשנולד אח באותה שעה מה טעם נחשב שמצאה באיסור הלא הותר איסור אשת-אח כלפי אחיו ומדוע לא יותר גם לגביו, כשם שאנו אומרים בנולד לאחר היבום שמתוך שהותר האיסור לאחיו הותר גם לגביו (עתוס' ושאר ראשונים להלן כ. בבאור דברי הגמרא 'איסורא דאחי לידי היתרא') – אלא על כרחנו לומר משום שיש בה עדיין זיקה ראשונה אין זה בכלל 'מצאה בהיתר'].

ויש לומר על פי המבואר להלן (כט:): שלבית שמאי שמאמר קונה קנין גמור, כל העושה מאמר ביבמתו פרוה ממנה זיקת יבמין וחלה זיקת אירוסין, ואם כן לפי אותו צד שמאמר קונה קנין גמור אין בה זיקת יבום כלל, ואמנם מצוה על היבם לבוא עליה לקיים מצות יבום, אך אין בה שום זיקת יבום באותה שעה, על כן נחשב 'בא ומצאה בהיתר' (עפ"י קהלות יעקב יב).

ובטעמו של ר' אושעיא שמתיר רבי שמעון אפילו בנולד קודם יבום, פירש שם, שלשיטתו אין הטעם תלוי כלל בהפקעת הזיקה אלא אפילו כשזקוקה ליבום מכת הראשון מותרת. ובאמרי משה (ת,ז-י) חידש טעם אחר; שמשום 'זיקה ככנוסה' נעשתה עליו כערות אשת-אח ויש בה חיוב כרת ושוב פקעה זיקה הראשונה לגבי הנולד [גם ללא איסור אשת אח שלא היה בעולמו], הלכך כשמת אחיו יכול הנולד ליבם, שאין בה כלל זיקה ראשונה אצל זה.

הא בבא דסיפא למאן קתני לה, אילימא לר' מאיר... שמע מינה. הרמב"ן מפרש שעיקר ההוכחה

הוא מדברי רבי שמעון 'הואיל ובא ומצאה בהיתר ולא עמדה עליו שעה אחת באיסור מייבם לאיוז מהן שירצה...'. – משמע לאפוקי נולד ואחר כך יבם שעמדה עליו שעה אחת באיסור, הרי שאינה ככנוסה ואסורה. אלא שהגמרא מפרש והולך שמשום כך התנא חילקן לשתי בבות ולא עירבן. ואילו הרשב"א והריטב"א (וכן משמע בתוס') כתבו שמלשון רבי שמעון לא הקשו כי יש לומר שאמר זאת לדבריו דרבי מאיר, כלומר אפילו לדבריו יש לך להודות על כל פנים כשמצאה בהתר, אבל לשיטתו מותרת בכל אופן – אלא עיקר הקושיא היא מ'לערבינהו ולתנינהו'.

*

לא הזכיר בכל העריות 'נדה היא' אלא באשת אח – לרמז, כשם שהאשה הנדה יש לה התר לאחר זמן, כן אשת אח תיאסר בהיותה עמו בחייו ויתכן שתהא מותרת לאחר מיתתו, כאשר מת וכן אין לו (בשם ר"א אבן עזרא).

דף כ

'אחותה דמאן אילימא דאיסור מצוה כיון דמדאורייתא רמיא קמיה פגע באחות זקוקתו'. והוא הדין לאיסור קדושה, אחותה אסורה משום אחות-זקוקתו כמו ששנינו להלן (כו.), אלא רצה להאליים קושיתו ולשאול מדבר שטעמו מבורר ופשוט ולא להקשות ממקום אחר, ונקט דבר אחד והוא הדין לאידך (עפ"י רמב"ן ועוד. והרי"ד גרס כן להדיא).

מבואר שאף חייבי לאוין-ועשה שמהתורה אינן בנות יבום ואם בעלו לא קנו, כיון שחייבות חליצה מדין תורה הרי יש להן זיקה ואסור בקרובותיהן, או משום ביטול מצות יבמין, שאם יקח אחותה מבטל מצות החליצה. ואפשר שלפי דברי התוס' (לעיל יח: – דלא כהרמב"ן והרשב"א) שאף לרבן גמליאל הסובר אין זיקה ומותר לבטל מצות יבמין, אחות זקוקתו אסורה לו מחיים, והטעם הוא משום מראית העין שנראית כאחות אשתו [ערמב"ן כאן], י"ל שבאיסורי קדושה הואיל ואינן מתיבמות מדינא אין כאן מראית העין. ועכ"פ אין להוכיח מהמשנה דלהלן לאסור, שיש לומר שסובר התנא שם יש זיקה או אסור לבטל מצות יבמין (כמו שאמרו בגמרא כו.). ולפי זה מיושב היטב שעדיף לגמרא להקשות לכולי עלמא, לכך הקשו מאיסור מצוה, כי אם מאיסורי קדושה לחוד היה יכול לתרץ דמתני' כרבן גמליאל.

'איסור קדושה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. ואמאי קרי ליה איסור קדושה דכתיב קדשים יהיו לאלקיהם. וממורת ונתינה לישראל ששנינו במשנה, גם הם בכלל 'איסור קדושה' משום שנאמר והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר, ופרשה זו סמוכה לאזהרת ממזר ועמוני ומואבי, שלא ימצא כל זה במחניך (עפ"י שירי קרבן על הירושלמי כאן). ועוד, באלו לא הוצרכנו להביא מן המקרא, שמעצמו הדבר מוכח שנאסרו לישראל מפני קדושתם, רק באלמנה וגרושה שאין בהן פסול ובכלל קדושת ישראל הן, הוצרכנו ללימוד מיוחד מיוחד שאסורות לכהנים מפני עילוי קדושתם (עפ"י נהורא שרגא).

שמה אין רחוק לומר שמשמעות 'איסור קדושה' – איסור קידושין [ע' מג"ח רסו שהוכיח מתוס' ב"מ י שיש איסור תורה בקידושי חייבי לאוין. וי"א מדרבנן – ע' במובא בקדושין עח בסיכומים. ואף לפי האומרים שאין בדבר איסור כלל, מ"מ לדעת הרמב"ם אין לוקה בחייבי לאוין אלא בקידושין וביאה. ויתכן שמכאן מקורו], שלא כ'איסור ערוה' שאין בעריות תפיסת קידושין (וע' שרגא).

ויש שחלקו על דין זה ונקטו שאיסור חדר"ג לא נאמר על זקוקה אלא על אשתו ממש (ע' באריכות בשו"ת חכם צבי קטז; ירש יעקב). ויש אומרים שבמקום יבום לא החרים רבנו גרשום כלל מלהיות לו שתי נשים (עריטב"א מד. ובמדכי לא; ספר התרומה קלג, שו"ע א, ובמובא להלן כד.).

ג. כתבו אחרונים שגם יבמה שנופלת לחליצה מדאוריתא ולא ליבום, כגון אלמנה לכהן גדול – זיקתה אוסרת את קרובותיה על היבם, כי עכ"פ היא זקוקה לו לחליצה (עפ"י ים של שלמה; קרן אורה כו; בית מאיר קעה, ב). ויש שנסתפקו בדבר (עפ"י אור שמח ז, א ועוד).

ב. אמרו בגמרא שאפילו לרב המתיר לישא את קרובת זקוקתו כאמור, דוקא לאחר מיתת הזקוקה מותר, אבל כל עוד היא קיימת ועומדת ליבום – אסור, שהרי בכך שישא את אמה או את אחותה הוא מבטל מצות יבום וחליצה.

יתר על כן, חושש רבי מאיר לביטול מצות יבמין אפילו בספק; כגון ארבעה אחים, שנים מהם נשואים שתי אחיות ומתו הנשואים לאחיות, אין האחים הנותרים מיבמים אלא חולצים, כי אם ייבם אחת חוששים שמא ימות האח האחר קודם שייבם או יחלוץ לשניה [שלזמן מרובה חוששים למיתה עתידית (תוס'). וערמב"ן] ואז תצא השניה משום אחות-אשתו ותיבטל מצות יבמין, לכך חולץ ואינו מיבם שגם אם האח האחר ימות, לא תיפקע הזיקה מהאחרת [ודלא כרבי עקיבא האוסר אחות חלוצתו מהתורה כמו אחות אשתו, ולדבריו אין חילוק אם מיבם או חולץ. תוס' עפ"י גמרא מד.]. ובדין היה שיוכל לחלוץ לראשונה וליבם לשניה, אלא גזרה שמא ייבם קודם ואז קיים חשש של ביטול מצות יבמין (רש"י ור"ד). [ואולם אם יש אה נוסף או יותר, משמע בסוגיא להלן (כו:)] שאין חוששים שמא ימותו שנים ותבטל מצות יבמין]. רבן גמליאל אינו חושש לביטול מצות יבמין אפילו בודאי, כגון שהיה נשוי לאחות יבמתו הקטנה בקדושין דרבנן, מותר לו להמתין עד שתגדיל ועל ידי כן להפקיע זיקתה של היבמה.

א. כתבו התוס': דוקא בכגון זה מתיר רבן גמליאל, מפני שכבר נשואה לו, אבל לכתחילה אסור לקדש ולישא את אחות זקוקתו ולהפקיע הזיקה (וכן נקט הריטב"א. וע' גם בתוס' להלן (כט. ד"ה אלא) שאין שום תנא המתיר לבטל להדיא מצות יבמין).

והרמב"ן (כ) והרשב"א והמאירי חולקים וסוברים שרובן גמליאל מותר לבטל מצות יבמין אפילו אינה נשואה.

ולא מצינו תנא הסובר שאסור לבטל מצות יבמין בודאי ומותר בספק (עפ"י רמב"ן כו.). ולדעת רבי יוחנן (כה.) אין לחוש למיתה ולביטול מצות יבמין שמשום כך נצריך חליצה במקום יבום (ולדבריו אין תנא הסובר כן, ומשום כך אמר 'אחיות איני יודע מי שנאן' כלומר אינה משנה. ע"ש וברשב"א).

ב. יש לצדד שאיסור ביטול מצות יבמין אינו אלא מדרבנן, שעושה כן בגרמא בעלמא [וגם מפני שלעולם כשהולץ מבטל מצות יבום ברשות התורה]. וזהו הטעם שרבן גמליאל מתיר לבטל (עפ"י קרן אורה כו. [ומ"מ נראה שאין להוכיח מכאן שחוששים למיתה באיסור דרבנן, כמו כאן שחוששים שמא ימות ונמצא מבטל מצות יבמין שהוא איסור דרבנן – כי הכל איסור אחד הוא, שכשאסור לבטל מצות יבמין אסרו גם כן להיכנס לספק, משא"כ בעלמא יתכן שלא חידשו לאסור דבר משום חשש מיתה בדרבנן]. ואולם מלשון הרמב"ן (כט. ד"ה מתניתין) יש לדקדק קצת שלבטל ממש י"ל שאסור מהתורה).

דפים יח – יט

כו. א. באלו אופנים נחלקו החכמים אם יש איסור לייבם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו?

ב. האם זיקה ככנוסה ולמאי נפקא מינה?

ג. שתי יבמות נכריות או קרובות שנפלו משני אחים – מה דינן לענין יבום וחליצה אצל האח השלישי?

א. שני אחים ומת אחד מהם ויבם השני את אחיו ואחר כך נולד אח נוסף, ומת השני; לתנא קמא, הראשונה יוצאה משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, והשניה (- אשתו האחרת של השני) - משום צרתה. ורבי שמעון חולק וסובר שמייבם לאיזו מהן שירצה, כי כשנולד מצאה בהיתר, שלא היתה עליה כלל זיקת הראשון (אבל חכמים סוברים ולקחה לו לאשה ויבמה - עדיין יבומין הראשונים עליה).

נולד השלישי קודם שייבם השני - הסיק רב פפא שבזה מודה רבי שמעון שאסורה משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, ודלא כר' אושעיא שאמר חלוק היה רבי שמעון אף בנו. [ולדבריו אין איסור אשת אחיו שלא היה בעולמו אלא באח אחד שמת ואח"כ נולד לו אח, או בשני אחים ולא ייבם השני ולא מת]. והשיבו על דבריו מהברייתא.

ב. בארו בגמרא את טעמו של רבי אושעיא בשיטת רבי שמעון שנולד (האח השלישי) ואח"כ ייבם (השני) ומת - מייבם הנולד, לפי שיש זיקה וזיקה ככנוסה, וכאילו כבר ייבם השני קודם שנולד. והקשו על כך, וחילק אביי [שלא כדעת רב יוסף] בין נפילה לפני יבם אחד שאז אומרים זיקה ככנוסה, ובין שני יבמים שאינה נחשבת ככנוסה ואסורה על הנולד משום אשת אחיו שלא היה בעולמו. והקשו על חילוק זה מדברי רבי שמעון בברייתא.

א. אף שלדעה זו זיקה ככנוסה מדאורייתא כמוכח בגמרא (וכ"כ הריטב"א), מבואר בתורי"ד שקידושין תופשים באחותה (וכ"כ בקרן אורה. ועוד כתב שהבא על שומרת יבם של אביו אינו חייב משום 'אשת אביו'. וע"ע בית ישי מא).

ב. מבואר ברש"י ובעוד ראשונים שלרבי אושעיא אומרים זיקה ככנוסה גם אם השני לא ייבם כלל עד שמת - הנולד מייבם.

והמאירי הביא בשם חכמי נרבונא שאם כבר גדל הנולד ועדיין השני לא מת ואינו רוצה לייבם ואחר כך מת - אין אומרים בזה 'זיקה ככנוסה' ואסורה לנולד.

ג. יש אומרים שלדברי אביי שמחלק בין יבם אחד לשני יבמים, כמו כן יש חילוק בין נפלה יבמה אחת או שתי יבמות שנפלו [מאח אחד] לאח אחד (עפ"י תו"י, תורא"ש ותוס' מהר"ם). ואילו מהרש"א כתב שבזה מודה אביי שאומרים זיקה ככנוסה כלפי כל אחת מהן.

ד. לדעת רב יוסף שגם בכמה אחים אומרים 'זיקה ככנוסה' לרבי אושעיא, צדד הרמב"ן שדוקא כלפי גדול האחים אומרים כן מפני שעליו מוטל לייבם.

ונחלקו ראשונים לדעת רב יוסף, כאשר מת אח אחד ונפלה לפני כמה אחים ומת אחד מן האחים קודם שייבם, והיתה לו אשה אחרת; יש אומרים שאם אחד מן האחים ייבם אחת מהן, נפטרה השניה משום צרתה שהרי אילו היה השני חי אולי היה מייבם את הראשונה וככנוסה היא אצלו והרי כאן שתי יבמות מבית אחד. ויש חולקים וסוברים שאין אומרים 'זיקה ככנוסה' אלא כלפי פקיעת זיקה ראשונה מהאח הנולד מפני שאחד מן האחים עומד לייבם, אבל אין נחשבת ככנוסה למת כלפי האחים שהיו בעולמו וראויה להם (עריטב"א. וי"א שגם לדעה זו אמנם אין השניה נפטרת בלא חליצה אבל אסור לייבמה, שלחומרא אנו רואים אותה ככנוסה למת. עפ"י חו"א סד, א). כנזכר, השיבו בגמרא על דברי ר' אושעיא, ואם כן למסקנא אין שום מקור לומר זיקה ככנוסה (ע' גם ברמב"ן ורשב"א כט. שאין לתלות סברא זו בב"ש כיון שסברא דהויה היא).

בירושלמי הביאו ברייתא אחרת המסייעת לדברי רבי אושעיא. ואולם רבי יוחנן שם נקט כרב פפא בתלמודנו.

מבואר בגמרא נפקותות נוספות בשאלה זו, כדלהלן.

ג. שתי יבמות שאינן קרובות זו לזו שנפלו משני אחים, ומת אחד תחילה ואח"כ מת השני קודם שכנס או עשה מאמר – השלישי מייבם או חולץ לשתיהן. ואולם אם היינו נוקטים זיקה ככנוסה אף בשני יבמים, הרי זה נידון כאילו השני ייבם קודם שמת וכאילו נפלו שתיהן מבית אחד שהשלישי חולץ או מייבם לאחת מהן והשניה פטורה מן הדין [אלא שיש לגזור בדבר מדרבנן], מלבד אם נפלו שתיהן בבת אחת [שמתו שני האחים יחדיו וכרבי יוסי הגלילי שאמר אפשר לצמצם], או כשהראשונה שנפלה היא ערוה לשני, שאינה זקוקה לו כלל (תוס') – באופן זה מייבם השלישי את שתיהן.

שתי יבמות שהן קרובות זו לזו כגון אחיות, שנפלו משני אחים; אם אומרים זיקה ככנוסה, הרי הראשונה שנפלה נידונית כאילו נתייבמה ושוב כשמת בעלה אין אשתו נופלת ליבום לפני השלישי משום אחות אשה, והראשונה מתייבמת ולא השניה. ורק כשנפלו בבת אחת [אם אפשר לצמצם] יוצאות שתיהן בחליצה, ולרבי שמעון יוצאות ללא חליצה (ואשה אל אחתה לא תקח לצרר – בשעה שנעשו צרות זו לזו לא יהא לך ליקוחין באחת מהן), אבל אם אין אומרים זיקה ככנוסה – גם כשנפלו בזו אחר זו כך דינם.

דף יט

כת. א. האם מאמר קונה קנין-גמור או קנין-ודאי ביבמה אם לאו? מאי נפקא מינה?
ב. העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה – מה דינו?

א. לדברי בית שמאי, מאמר קונה קנין גמור מדאורייתא (ע' להלן ל. ותוס' כט.), אבל אנו נוקטים שאין מאמר קונה אלא מדרבנן והוא נידון כקנין לחומרא בלבד. רבי שמעון סובר שהמאמר נידון כספק אם קונה (לרש"י, קנין גמור. לר"י, אפשר שאינו אלא קצת קנין) או אינו קונה כלל. (וע"ע להלן נא דעות שאר תנאים). ונפקא מינה לשלשה אחים שמת אחד מהם ועשה בה שני מאמר ומת; לחכמים – חולצות ולא מתייבמות (ומת אחד מהם יבמה יבא עליה – מי שעליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת שני יבמים), ולרבי שמעון מייבם לאיזו מהן שירצה וחולץ לשניה – שמא מאמר קונה וכאילו כנסה השני ויכול השלישי לייבם אחת מהן כדין שתי יבמות הבאות מבית אחד, שמא אינו קונה ויכול לייבם שתיהן, הלכך מייבם אחת ממה נפשך, וחולץ לשניה מפני הספק.

וכן נפקא מינה בשני אחים ומת אחד מהם ועשה השני מאמר ביבמתו ונולד אח שלישי ומת השני; אם מאמר קונה במקצת, הראשונה (- בעלת המאמר) יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו והשניה (- אשת השני) חולצת ולא מתייבמת, כי אין במאמר קנין גמור להחשיבה לזו כצרת ערוה, ואם מאמר קונה מספק, לרבי שמעון שאמר ייבם ולבסוף נולד מותרת – השלישי חולץ או מייבם לשניה, ובעלת-מאמר פטורה מכלום (דמה נפשך; אם מאמר אינו קונה כלל הרי היא אשת אחיו שלא היה בעולמו, ואם מאמר קונה, הרי נפטרת מפני שייבם את צרתה), אבל חלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרה, שמא מאמר אינו קונה והריהי אשת אחיו שלא היה בעולמו ואין חליצתה כלום לפטור את השניה.

ב. העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה; רבי אומר קנה (כביאה ביבמה שקונה שלא מדעתה) וחכמים אומרים לא קנה (כקדושין דעלמא).
א. הלכה כחכמים.
וגם לרבי צריך להודיע לה [ובקטנה – לאביה] תחילה ואח"כ יקדשנה אפילו בעל כרחו (עפ"י תוס' קדושין מד.).

- ב. לרבי, מאמר קונה בעל כרחא אף על פי שעומדת וצווחת שאין ברצונה לזכות בכסף שנותן לה (עפ"י דבר אברהם ח"ב יח).
- ג. גט יבמין שהיבם נותן ליבמתו ופוסלה עליו בכך מדרבנן (כדלהלן נב), אם נתנו לה שלא מדעתה – אמרו בירושלמי (ה,ד) שלא פסל, בדומה לחליצה שאינה אלא לדעתה. וכתב בספר אור שמח (יבום ה,א) שזה אמור רק לרבי המדמה מאמר ליבום ועל כן הגט דומה לחליצה, אבל לחכמים שהמאמר כקידושין, אף הגט כגירושי אשה דעלמא ומועיל שלא מדעתה.

דף כ

כט. א. חייבי לאוין, איסורי עשה, לאו-ועשה, או אלו האסורים מדרבנן – מה דינם לענין חליצה ויבום, לכתחילה ובדיעבד?

- ב. מה הדין בכל אלו כשנפלה עמה אחותה מאח אחר ליבום?
ג. סריס וזקן – מה דינם לענין יבום, ולענין יבום נשותיהם?

א. כל שהיא איסור ערוה – לא חולצת ולא מתיבמת, וכן צרתה. ואם בא עליה או על צרתה חייב כרת. ואם חליץ – אין חליצתה כלום וכשרה לכהונה, כדלעיל.
חייבי לאוין, כגון ממזרת לישראל או גרושה לכהן – הסיקו שמהתורה מתיבמת אבל גזרו חכמים ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, הלכך חולצת ולא מתיבמת, ואם בעלו קנו ונפטרה צרתה. והעלו בתיובתא דעת האמוראים שאמרו אף בדיעבד לא נפטרה הצרה משום שאין עשה דיבום דוחה ל"ת מפני שאפשר בחליצה – שחליצה במקום יבום לאו כלום היא.

א. חייבי לאוין, צרותיהן חולצות או מתיבמות (עפ"י תוספתא; ירושלמי; אה"ע קעד, א. וערש"י יא: ד"ה פסולה) דמלתא דפשיטא היא ואין צריך להשיענו.

ב. לרבי עקיבא שאמר (מט.) אין קדושין תופשים בחייבי לאוין, הרי הם כחייבי כריתות ואינם בני חליצה ויבום וצרותיהם פטורות (עפ"י גמרא ט. ותוס'; רש"י מד סע"א).

ג. יתכן ולרבי יוסי (המובא בירושלמי חלה) חייבי לאוין עולות לחליצה ואינן עולות ליבום מדין תורה (ער"ש חלה ב, א. וע"ע במשך-חכמה תצא כה, ז שנראה מדברי הירושלמי (יבמות א, א) שאין יבום מחייבי לאוין מדין תורה ואעפ"כ אם בעלו קנו, וכמו שקדושין תופשים בחי"ל אעפ"י שביאתם אסורה).

ד. מבואר בתוס' שאין התר מהתורה לחייבי לאוין אלא תחילת ביאה, אבל גמר ביאה אסורה מפני שכבר נתקיימה מצות יבום. וכמה ראשונים חולקים וסוברים שמכל מקום המצוה נמשכת עד גמר ביאה (ערמב"ן ורשב"א).

ה. עבר וייבם, יש מי שכתב שהולד חלל מדרבנן (עפ"י ספר המקנה קדושין סו: אחיעזר ח"א ד). ויש מצדדים לומר שהתחלל מדאורייתא (עפ"י קרן אורה כא: ועוד. ולדעת התוס' שבגמר ביאה אסורה – ודאי הולד חלל וכן היא מתחללת בגמר ביאה. וע"ע מנחת חינוך רסז). ובחללה שנפלה לפני כהן ונתייבמה – נראה שהולד חלל מדאורייתא כאמו אף לדעה ראשונה (עפ"י אמרי משה י, ט).

איסור-עשה או לאו-ועשה כגון אלמנה מן הנשואין לכהן גדול (שיש בה לאו דאלמנה ועשה דבעולה). ורביא אמר אף אלמנה מן האירוסין יש בה עשה ד'קדשים תהיו' ואולם סתמא דגמרא לא נקטה כן, ואפשר שאף רבא חזר בו למסקנא – מדין תורה הן עולות לחליצה ולא ליבום, שאין עשה דוחה עשה וכל שכן לאו ועשה [אבל נתרבו לחליצה מיבמתו. והרמב"ן צדד שלפי המסקנא חיוב חליצה בחייבי לאוין-ועשה הוא מסבירא ולא מדרשת 'במתו'. ויש סוברים שאינה צריכה חליצה אלא מדרבנן (עפ"י ריטב"א, ומוכא שיטה זו בתורא"ש ובמאירי. וערמב"ן ורשב"א כאן ורשב"א לה סע"ב). ואם בעל – לא קנה ולא נפטרה צרתה.

קעב